

RISICO- EN BESCHERMENDE FACTOREN BIJ MISHANDELING

Een risicofactor is een kenmerk van kinderen, hun ouders / verzorgers, volwassenen en hun omstandigheden, of bepaalde gebeurtenissen, waarvan duidelijk is geworden (uit onderzoek of praktijkervaring) dat er een verband bestaat met latere minder wenselijke ontwikkelingsuitkomsten.

Er zijn tientallen risicofactoren bekend die de kans op onverantwoord ouderschap en kindermishandeling groter maken. Voor bijna alle risicofactoren geldt, dat wanneer er sprake is van slechts één risicofactor de kans op latere problemen gering is. Er ontstaan problemen als de risicofactoren zich opstapelen en de beschermende factoren niet aanwezig zijn. Naarmate het aantal problemen en stressfactoren toeneemt, neemt de draagkracht van mensen om deze problemen zelf aan te kunnen evenredig af.

Onderzoeken naar risicofactoren laten zien dat, gemiddeld genomen, het aantal risicofactoren een grotere voorspellende waarde heeft voor het slagen of mislukken van de opvoeding dan de zwaarte van specifieke (risico)factoren.

Daarnaast zijn er invloeden die tegenwicht kunnen bieden: de zogenaamde ‘beschermende factoren’. Zij bieden bescherming tegen verstoringen van het opvoedings- en ontwikkelingsproces bij kinderen of bij het leven van volwassenen. Uit onderzoek is gebleken dat de invloed van risicofactoren gereduceerd kan worden indien er sprake is van beschermende factoren in de omgeving. De meest beschermende factor is in dit verband de sociale steun.

Net als bij risicofactoren, is er bij de constatering van beschermende factoren sprake van een ‘kansuitspraak’: de kans dat de beschermende factor het nadelige effect van een risico verkleint.

Om uitspraken te kunnen doen over de invloed van risicofactoren en beschermende factoren, moet onderscheid worden gemaakt tussen factoren op micro-, meso- en macroniveau:

- **Microniveau:** ouder-, kind-, persoonlijke en gezinsfactoren. Eigenschappen van de ouder(s), partners, betrokkenen, het kind en het gezinssysteem (opvoeding en gezinsinteracties) staan centraal.
- **Mesoniveau:** sociale factoren, gezins- en buurtfactoren. Zoals het sociale netwerk, sociale bindingen (bijvoorbeeld de school) en de kwaliteit van de buurt (sociale buurtcohesie). In het algemeen kun je deze factoren als steunend beschouwen.
- **Macroniveau:** maatschappelijke en culturele achtergrondfactoren. Zoals condities die het gezinsleven bepalen zoals culturele achtergrond en sociaal-economische positie.

Het balansmodel

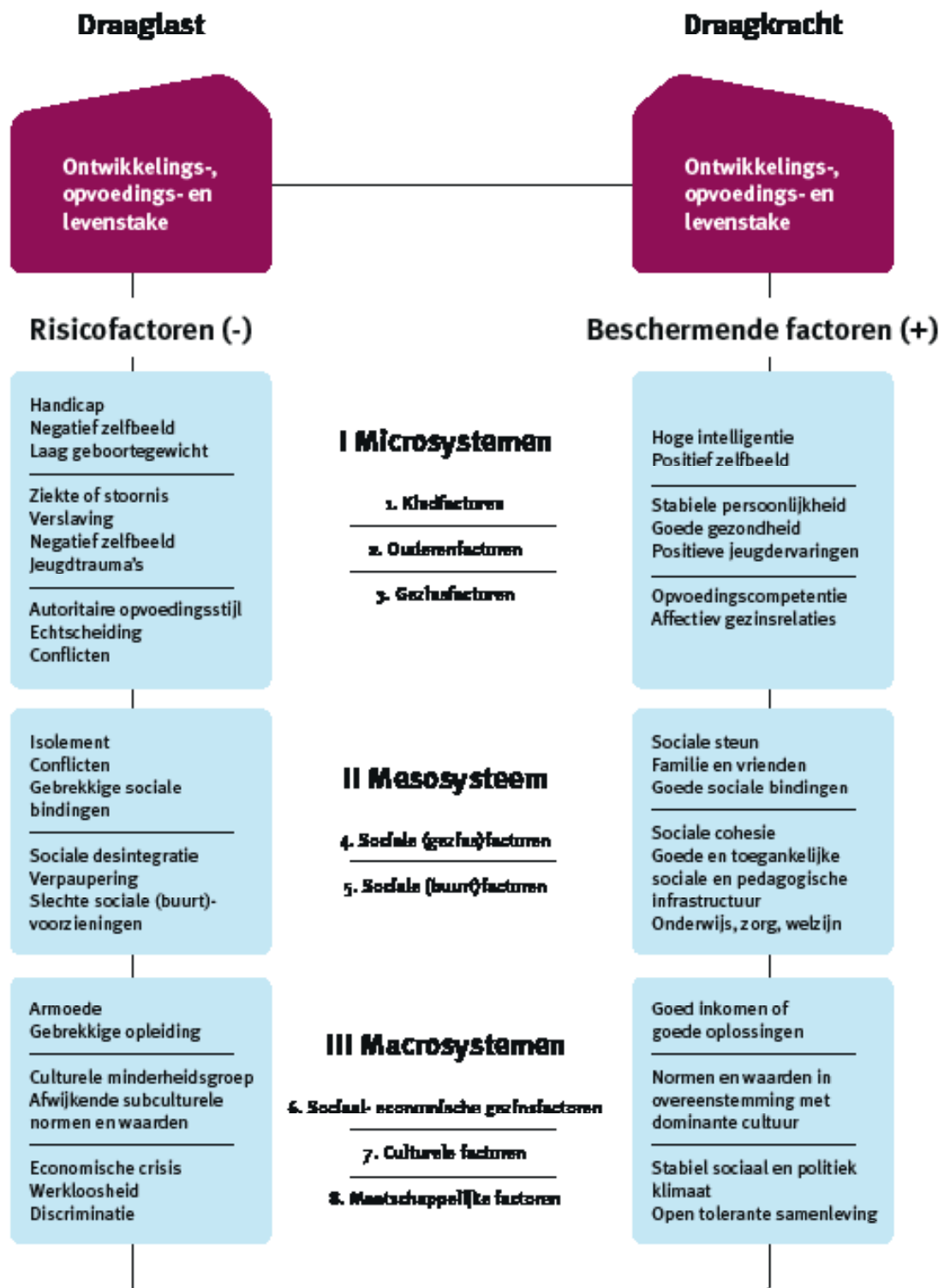
Het balansmodel, ontwikkeld door het NJI brengt de beschermende en de risicofactoren voor de ontwikkeling van een kind in kaart. Daarmee kun je de gezinssituatie en de eventueel benodigde steun of hulp analyseren. Let op: het in kaart brengen van risicofactoren is geen kwestie van oorzaak en gevolg. Het vraagt om een nauwkeurige analyse. Het is eveneens niet mogelijk om met zekerheid te zeggen dat het kind verwaarloosd of mishandeld zal worden als er sprake is meer meerdere risicofactoren en weinig beschermende factoren. Er is dan een grotere kans dat het fout kán gaan. Dit wil overigens niet zeggen dat vroegtijdige interventie niet belangrijk is. Gezinnen met meervoudige risicofactoren zijn op drie verschillende niveaus kwetsbaar en lopen extra kans op opvoedings- of ontwikkelingsproblemen. De verschillende factoren kunnen elkaar versterken of verzwakken.

Een risicofactor op het ene niveau hoeft niet noodzakelijk door een beschermende factor op hetzelfde niveau te worden gecompenseerd: beschermende factoren op het macroniveau kunnen bijvoorbeeld tegenwicht bieden tegen bedreigende factoren op mesoniveau. Een opeenstapeling van risicofactoren moet je compenseren door een cumulatie van beschermende factoren.

De aanwezige risicofactoren worden tezamen ook wel ‘draaglast’ genoemd. De compenserende beschermende factoren de ‘draagkracht’. Draagkracht is het geheel van competenties en beschermende factoren waarmee ouders en kinderen de draaglast het hoofd bieden. Draaglast is het geheel van taken die ouders en kinderen moeten vervullen, zoals het voorzien in de primaire levensbehoeften en materiële behoeften, huishoudelijke en

maatschappelijke taken, opvoeding enz. De verhouding tussen draagkracht en draaglast bepaalt of ouders de opvoeding daadwerkelijk 'aankunnen'. De verhouding tussen draagkracht en draaglast wordt in het balansmodel bepaald door twee assen:

1. Levenstaken en vaardigheden: het evenwicht tussen de ontwikkelings- en levenstaken van het kind en zijn ouders én de vaardigheden en condities die hen in staat stellen om deze taken te vervullen.
2. Risico- en beschermende factoren: het evenwicht tussen de 'normale' draaglast en draagkracht. Het gaat hier om factoren die draaglast vergroten en factoren die de draagkracht versterken. De factoren wegen niet allemaal even zwaar.

1. RISICOFACTOREN VERWAARLOZING EN MISHANDELING

De factoren die tot onverantwoord ouderschap of kindermishandeling kunnen leiden, hangen samen met:

- A. De problemen en persoonlijkheid van de ouder
- B. Kenmerken van het kind
- C. Leefomstandigheden

A. Problemen en persoonlijkheid van de ouder

Persoonlijke problemen

Er kan sprake zijn van persoonlijke problemen als:

- verslaving aan drank, drugs of gokken, waardoor de ouder het welzijn van het kind uit het oog verliest;
- psychische problemen of een chronische ziekte, waardoor ouders beperkt zijn in het geven van voldoende ouderlijke zorg.
- ernstige relatieproblemen of relatiegeweld waardoor het kind gebukt gaat onder spanningen.

Nare jeugdervaringen

Eigen jeugdervaringen kunnen veel invloed hebben op hoe ouders met hun kind omgaan. Uit positieve ervaringen kunnen ouders een voorbeeld en veel kracht putten. Wanneer een ouder zelf als kind is verwaarloosd of mishandeld kan dat weerslag hebben op de opvoeding. Zo kan de ouder geobsedeerd zijn om het beter te doen dan de eigen ouders waardoor hij het kind teveel beschermt, irrealistische verwachtingen heeft ten opzichte van het kind of teveel begrip van het kind verwacht. Ook kan de ouder het gedrag van de eigen ouders kopiëren vanuit 'het niet beter weten'.

De meeste ouders die vroeger zijn mishandeld of verwaarloosd, gaan niet zelf hiertoe over. Het is wel belangrijk te weten in hoeverre deze ouders deze vervelende ervaringen hebben verwerkt en hoe er zij nu als volwassenen over denken en voelen.

Bij ongeveer 30% van ouders die zelf als kind zijn mishandeld is sprake van intergenerationele overdracht: zij gaan zelf over tot kindermishandeling.

Gebrek aan pedagogisch besef

- Geen besef van wat het kind nodig heeft aan zorg, warmte en bescherming.
- Gemis aan vaardigheden om emoties en bedoelingen van het kind juist te interpreteren.
- Zich niet in kunnen leven in het kind, geen balans weten tussen eigen belangen en die van het kind.

Overige risicofactoren

- Alleenstaande ouder
- Lage opleiding
- Tienermoeder

B. Kenmerken die het kind extra kwetsbaar maken

De verantwoordelijkheid voor het welzijn van het kind ligt altijd bij de ouders of opvoeders. Onverantwoord ouderschap kun je nooit aan het kind wijten. Onderstaande risicofactoren zijn omstandigheden die de opvoeding zwaarder maken. Hierdoor kunnen risico's ontstaan.

Te vroeggeboren baby

Door bijvoorbeeld het verblijf in de couveuse, kan de hechting tussen moeder en kind minder makkelijk op gang komen. De moeder kan moeite hebben om het kind te accepteren en te weinig liefde voelen voor het kind.

Het kind is een huilbaby

Een huilbaby vraagt veel geduld van de ouder. De huilbuien kunnen de ouder op een gegeven moment te veel worden.

Het kind heeft een handicap

Het kan voor ouders moeilijk zijn de handicap te accepteren. Dit kan hechting tussen ouder en kind verstoren. Ook kan de verzorging van het kind veel meer tijd en energie vragen dan normaal.

Het kind is erg druk

Door een druk kind krijgen ouders weinig rust. Het kind vraagt constant om aandacht. Ze moeten het kind vaak corrigeren en temperen omdat het ongehoorzaam is.

Het kind is niet gewenst

Een niet gepland kind, kan zwaar zijn voor de ouders. Zij moeten opeens hun leven volledig veranderen. Uitgaan met vrienden en veel tijd voor jezelf komen op de tweede plaats. Vooral bij jonge ouders kan dit problemen geven waardoor het kind risico loopt.

Het kind is een stiefkind

Het kan voor een stiefouder moeilijk zijn om het kind uit een eerdere relatie van de partner te accepteren, waardoor het kind wordt verwaarloosd, genegeerd of overal de schuld van krijgt.

C. Leefomstandigheden

De situaties die hierna geschetst worden, vragen veel veerkracht van de ouders. Veel ouders weten deze situaties te hanteren. Voor andere ouders zijn ze te ingrijpend, waardoor ze het kind mogelijk verwaarlozen of de eigen problemen op het kind afreageren. De omgang met onderstaande leefomstandigheden hangt nauw samen met de persoonlijkheid en eventuele persoonlijke problemen van de ouder.

Sociaaleconomische omstandigheden

zoals: financiële problemen; slechte of te kleine huisvesting; werkloosheid.

Sociaal isolement

Alle zorg komt op de ouder(s) neer. Bij problemen biedt niemand praktische of morele steun. Deze zware belasting betekent een extra risico op opvoedingsproblemen.

Sommige ouders zoeken het sociale isolement juist op om op die manier te verbergen dat ze de opvoeding van hun kind niet aankunnen. Er zijn gezinnen die daarom regelmatig verhuizen.

Sociaal isolement gaat vaak gepaard met slechte sociaaleconomische omstandigheden en persoonlijke problemen van de ouder(s).

2. RISICOFACTOREN VOOR SEKSUEEL MISBRUIK

Risicofactoren voor seksueel misbruik van kinderen binnen het gezin, kunnen overeen komen met risicofactoren voor verwaarlozing en mishandeling. Daarnaast is er ook sprake van specifieke kenmerken. Deze hangen samen met:

- A. Het gezin
 - B. De pleger
 - C. Het extra kwetsbare kind
-

A Het gezin

De gezinsomstandigheden zijn op zich niet bepalend of seksueel misbruik plaatsvindt of niet. Het kan wel zijn dat omstandigheden het kind te weinig bescherming bieden.

Er zijn gezinnen waar seksueel misbruik één van de uitingen van duidelijk verstoorde verhoudingen in het gezin is. Seksueel misbruik kan zich ook voordoen in een gezin waar verder niets aan de hand lijkt te zijn.

Ook oudere broers en zussen zijn mogelijke plegers van seksueel misbruik. Vaak is er dan sprake van verstoorde gezinsverhoudingen of is die broer of zus zelf slachtoffer van mishandeling, verwaarlozing of misbruik.

B. De pleger

Er is niet één eenduidige reden waarom iemand tot seksueel misbruik van een kind overgaat.

Er zijn wel enkele opvallende kenmerken bij plegers:

- machtsverschillen tussen pleger en slachtoffer.
- strakke opvattingen over mannelijkheid en vrouwelijkheid en de zogenaamde ‘mannelijke’ en ‘vrouwelijke’ seksuele behoeften.
- een dubbelleven leiden: voor de buitenwereld respectabel en aimabel; in het gezin autoritair of agressief.
- laag gevoel van eigenwaarde.
- traumatische jeugdervaringen (emotionele verwaarlozing of misbruik).
- seksualiseren van emoties.

Plegers die een kind misbruiken kunnen zich niet of nauwelijks in het kind inleven. Zij vergoelijken het misbruik vaak met goede bedoelingen die ze met het kind zouden hebben of door te stellen dat het kind het zelf wilde.

C. Het extra kwetsbare kind

Voor alle kinderen is het ondoenlijk om zich te weren tegen misbruik door een vertrouwde volwassene. Echter kinderen met een verstandelijke beperking zijn ook op oudere leeftijd extra kwetsbaar. Kinderen met een lichamelijke handicap kunnen extra risico lopen omdat zij voor lichamelijk verzorging afhankelijk zijn van anderen.

3. BESCHERMDE FACTOREN

Uit verschillende onderzoeken komen factoren naar voren die een kind kunnen beschermen tegen nadelige invloeden van stressfactoren. Deze bevinden zich op het niveau van het kind, het gezin en de sociale context.

Beschermende factoren op kindniveau

Deze factoren betreffen met name eigenschappen van het kind die bescherming bieden tegen nadelige effecten van aanwezige risicofactoren. Voorbeelden hiervan zijn:

- veerkracht van het kind;
- makkelijk temperament (gerichtheid op anderen, stabiele emoties, actieve instelling);
- goede intelligentie (makkelijker bestand zijn tegen negatieve invloeden);
- speciale talenten hebben;
- aantrekkelijke (fysieke) verschijning.

Beschermende factoren op gezins- ouder niveau

Bij deze factoren gaat het om eigenschappen van het gezin als geheel of eigenschappen van relaties tussen de verschillende gezinsleden:

- het kind heeft een goede relatie met (één van de) ouders;
- ondersteunende, warme en ontwikkelingsgerichte houding van de ouder (ouder is sensitief en geeft respons);
- gezinsleden bieden elkaar onderlinge steun;
- stabiele financiële situatie;
- het gezin is ‘leerbaar’;
- het gezin staat open voor steun door derden.

Beschermende factoren op sociale omgevingsniveau

Bij deze factoren gaat het om de omgeving van de ouders: familie, vrienden, burens, werkomgeving van de ouders, school van het kind.

- sociale steun voor het gezin vanuit de omgeving en het netwerk;
- toegang van het kind tot zorgzame volwassenen die kinderen leren problemen op te lossen en voor kinderen goede rolmodellen zijn;
- goede contacten met leeftijdgenoten.

Bronnen

- *Marijke Lammers, programmamanager Meldcode, Veilig Thuis, Tilburg 2014*
- *NJI*

**MEER WETEN OF ADVIES NODIG?
NEEM CONTACT OP MET VEILIG THUIS!**

Bel het landelijk telefoonnummer **0800 2000 (gratis)**. Na het inspreken van gemeente/woonplaats is er directe verbinding met Veilig Thuis Midden-Brabant. Of gebruik ons regionale telefoonnummer **(013) 751 67 89**. Veilig Thuis is 7 dagen per week, 24 uur per dag bereikbaar. Kijk voor meer informatie ook op de website: **www.veiligthuismiddenbrabant.nl**.